

קשיי לידה וקשיי תרגום:

אבחנה רפואית שנתעלמה בשל שיבוש בתרגומי המקרא**

רחל, "אם האם", מתה בעת לידתה את בנה השני — בנימין (בראשית ל"ה, טז-טז). מוות טראגי זה, עם שתרם לעיצוב דמותה של רחל כתודעת הדורות כסמל לאמהות ולהקרבה שבה, לא זכה עד לעת האחרונה להסבר רפואי מספק¹. זאת, למרות שכל אדם בעל ידע בסיסי במיילדות הקורא את הקטע המתאר את מותה של רחל בשפת המקור, יכול לאבחן בקלות יחסית את הסיבוך האובסטרטרי שהיה כרוך בלידת בנימין. יכולתה של המיילדת לזהות את מינו של הילוד תוך כדי הופעת הוולד ולפני השלמת הלידה מסתברת רק במקרה של לידת עכוז¹. מדוע אם כן לא הסיקו במרוצת הדורות כל אותם רבנים שעסקו ברפואה ורופאים בעלי ענין במקרא ובתולדות הרפואה אבחנה פשוטה זו?

שתיקתם של אנשי הרפואה מקרב התנאים, האמוראים ופרשני המקרא בימי הביניים והמנעוּתם מהצעת ההסבר המתבקש לנסיבות לידתו של בנימין יכלה לנבוע ממיעוט ידיעותיהם בתחום המיילדות. המיילדות היתה נחלתן הבלעדית של נשים מימים קדמונים ועד למאה השש-עשרה (כך גם מעיד שם העיסוק המופיע במקורות רק בצורת נקבה "מילדת", "מילדות"). הן בתלמוד הבבלי והן בתלמוד הירושלמי העדויות להשתתפותם של גברים בהתערבות אובסטרטית מוגבלת לידיעות של שיתופם בניתוחים קיסריים שלאחר המוות ובאמבריוטומיה במקרה לידה עם עובר מת². על רקע זה אין להתפלא על קביעות תלמודיות ומדרשיות מעין זו המופרכת בעליל שלפיה בנים נולדים כשפניהם למטה (occiput anterior) וכנות כשפניהן למעלה (occiput posterior)³.

את העובדה שהסטוריונים של הרפואה והמיילדות לא הציעו עד לימינו את לידת העכוז כסיבה לקשיי הלידה של רחל, ניתן לייחס לשילוב של חוסר שליטה מספקת בעברית המקראית יחד עם שיבוש שנשתרש כמעט בכל תרגומי המקרא המקובלים החל מהוולגטה (Vulgate) בתרגום הקטע ממנו נובעת האבחנה של לידת עכוז. דברי המיילדת "...כי גם זה לך בן" מתייחסים

* החוג להיסטוריה, האוניברסיטה העברית וכית החולים האוניברסיטאי הדסה, ירושלים.

** מוקדש לזכרה של רח ג'יין בלונדהיים, סבתא ואם.

למציאות ריאלית בזמן הווה, והם נאמרים תוך כדי תהליך הופעת הוולד¹. ההיגד המקביל ביוונית בתרגום השבעים (מן המאה השלישית לפני הספירה) מתפרש גם הוא כחיווי על מציאות הוֹנָה⁴ וכך גם התרגום השומרוני (סביבות המאה השנייה לפנה"ס) והתרגום הארמי המיוחס לאונקלוס (המאה השנייה לסה"נ).

הוולגטה הלטינית (סביבות המאה הרביעית לסה"נ) לעומת זאת, תרגמה את דברי המיילדת בלשון עתיד ("כי גם זה לך בן") *quia et hunc habebis filium*. התרגום של מרטין לותר לגרמנית (1523) מביא גם הוא את ההיגד בלשון עתיד. למרות שלותר תרגם מן המקור העברי, יתכן וניכרת כאן השפעת השיבוש הקדמון שבוולגטה. גם מהדורות דואי (Douay) הקתולית (1609), מהדורת המלך ג'יימס (King James Version) (1609) ואפילו תרגום אנגלי לתרגום השבעים, נוקטים בלשון עתיד⁴. תרגומים אנגליים מאוחרים יותר דוגמת ה־Revised Version (1881-5) וה־Revised Standard Version (1901-1952) ותרגום מופט (Moffat 1926)⁴, המשיכו כולם בדרכה של מהדורת המלך ג'יימס ונקטו בלשון עתיד אף הם. גם בובר ורוזנצווייג בתרגום המקרא לגרמנית מודרנית הנציחו את טעותו של לותר. למעשה, כל התרגומים המקובלים מאז הוולגטה מציגים את המיילדת כדוברת בלשון עתיד.

תרגומים אלה שמשו בוודאי רבים מחוקרי הרפואה במקרא וההסתמכות עליהם לא אפשרה לאותם חוקרים את אבחון קשיי הלידה של רחל. סביר להניח שאף אותם חוקרים שהיו בעלי ידיעה בסיסית בשפה העברית הססו מלבסס אבחנה על קריאתם הם את הכתוב כמדובר בהווה נוכח ההסכמה הכללית של התרגומים המקובלים על השמוש בלשון עתיד. וכך, התרגום המשובש שהתקבל מנע ככל הנראה את החוקרים מלראות בדברי המיילדת עדרות לכך שמין היילוד זוהה בוודאות בעצם זמן יציאתו ועל כן לא יכלו לקבוע שבנימין נולד בלידת עכוז, לידה שהיתה כה מסוכנת בתנאי אותו זמן ומקום.

דברי המיילדת, על פי תרגומים אלה לא יכלו להתפרש אלא כניחוש, כמשאלת לב או כדברי עידוד בעלמא. מענין שגם כמה מחכמי ישראל פרשו את המקרא הזה ברוח דומה. כנראה שמתוך שלא היו מודעים לקיומה של אפשרות לזיהוי מין העובר תוך כדי צירי הלידה נדחקו גם הם להסביר שדברי המיילדת התיחסו לצפיות ותקוות, ולא למציאות קיימת ונועדו "להשיב נפשה של חיה" ולעודדה⁵. פרשנים אחרים, כמו הרשב"ם והמלבי"ם נדחקו להציע שדברי המיילדת נאמרו לאחר שהלידה כבר נסתיימה (למרות שדברי המיילדת נאמרים לרחל "בהקשותה בלדתה") והם נועדו על כן לנחם אשה,

היודעת שמותה קרוב, בכך שתפלתה לבן נוסף (בראשית ל, כד) נענתה. עם הופעת מהדורת התרגום של ה־Jewish Publication Society ב־1917⁶, תוקן השיבוש הקדמון שנשתרש, בהוצאה מקובלת ורבת תפוצה, והמתרגמים נקטו בלשון הווה: "this also is a son for thee". החל מזמן זה שבו גם מהדורות נוספות להשתמש בלשון הווה. כך לדוגמא, ב־New International Version מתרגמים "you have another son"⁷ ואפילו תרגום Karoli להונגרית (1794) בו מופיעים דברי המיילדת בזמן עתיד, תוקן במהדורת 1951 ללשון הווה.

ועל כן, אבחנה לקשיי הלידה שסבלה רחל נאלצה להמתין עד למאה העשרים שבה שלושה רופאים^{8,9,1} בעלי שליטה מספקת בעברית וככל הנראה תוך הסתמכות על התרגום של ה־JPS הגיעו באופן עצמאי לאותה מסקנה בדבר נסיבות מותה של רחל והולדתו של בנימין.

הערות בסוף המאמר באנגלית.

ברצוננו להודות לפרופ' ד' אשרי, פרופ' מ' גרינברג ופרופ' ש' קוטק על עזרתם ועידודם.